

УДК 332.021.8

І. О. Піюренко,

к. е. н., доцент, докторант, Міжнародний університет бізнесу і права, м. Херсон

ОСНОВНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ЗАВДАННЯ РЕФОРМУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА І ХІД ЇХ ВИРІШЕННЯ

Статтю присвячено виявленню основних передумов та завдань реформування сільського господарства. Розкриті основні причини та розглянуті перспективні напрями розвитку галузі.

The article is devoted the exposure of basic pre-conditions and tasks of reformation of agriculture. The exposed principal reasons and considered perspective directions of development of industry.

Ключові слова: криза, передумова, реформа, сільське господарство, підприємство.

Keywords: crisis, pre-condition, reform, agriculture, enterprise.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Формування ринкових основ української економіки є масштабним за часом процесом. По організації — це багаторівневий процес, в ході якого виникають форми, які раніше були відсутні, інститути, залежності, відбуваються глибокі соціально-економічні зміни. Становлення ринкових відносин на кожному етапі реформування вимагає адекватних організаційних, економічних, фінансових, правових і матеріально-технічних перетворень. Роки проведених реформ позначили цілий ряд негативних явищ, які призвели до повсюдного обвалу обсягів виробництва підприємств країни. Результатом реформування сільського господарства України стала криза цієї галузі виробництва. Вихід із цієї кризи немислимий без ґрунтовного аналізу причин і умов, які його породили. У зв'язку з цим необхідно розібратися з моментами, тривале ігнорування яких здатне здійснювати свій негативний вплив і надалі. Для цього необхідно ретельно вивчити мотивацію і хід попередніх спроб реформування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Широта і неоднозначність різних аспектів досліджуваної проблеми, значимість її в концепції сталого розвитку сільського господарства країни на сучасному етапі визначили вибір теми дослідження, її мету, завдання та структуру. Проблема антикризового управління присвячені численні публікації як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, серед них Ансофф І., Лігоненко А.О., Бланка І.О., Василенко В.О., Кузьміна О.Є., Короткова Е.М., Крижанівського В.Г., Беляєва С.Г., Чернявського А.Д., Родіонової Н., Недосекіна О.О., Кошкіна В.І., Градова О.П., Уткіна Е.А., Козак Л.С., Пугачової М.В., Гарафонової О.І., Ситник Л.С., Манойленко О.В., Грязнової А.Г., Шершньової З.Є. та інших. Однак слід зазначити, що низка питань формування системи економічного моніто-

рингу антикризового управління підприємством висвітлені недостатньо глибоко.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основною метою статті є виявлення основних передумов та завдань реформування сільського господарства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Реалізацію цього завдання необхідно почати з дослідження передумов реформування сільсько-господарської галузі після так званого "періоду застою". До цього періоду повністю завершилося формування тієї системи сільськогосподарського виробництва, яка досягла певних успіхів у збільшенні продуктивності праці. У ході подальших реформ сільськогосподарської галузі постачання на село техніки, організація та розвиток системи ремонту, постачання добривами, розвиток сільськогосподарської науки стали незаперечними досягненнями тих часів і тих працівників, які присвятили вирішенню цих питань свої життя, створили в цей час свої наукові школи і сформували базу для передачі знань і досвіду наступним поколінням вчених і практиків сільськогосподарської галузі [1].

Разом з тим, до початку вісімдесятих років з'явилися очевидні недоліки господарського механізму, усунути які традиційними заходами було неможливо:

— неможливість швидкого нарощування виробництва продуктів харчування до обсягів, що покривали науково обґрунтовані потреби населення;

— втрати продуктів від врожаю на корені і до кінцевої реалізації, які становили практично одну третину врожаю;

— у сфері АПК розбалансованими виявилися матеріально-технічна база виробництва, переробки та зберігання;

— не вистачало сховищ для зерна, картоплі, овочів, плодів і технічних культур; холодильного господарства, потужностей для переробки продукції;

— планова система, що склалася, стала використовувати у своєму керівництві такі методи управління, які згубно впливали на різні сторони розвитку суспільства;

— суспільне життя в той час жорстко регламентувалось;

— ізольованість країни від зовнішнього світу і найжорстокіші заборони на будь-яку ініціативу породили тіньову економіку і так званий "чорний ринок".

У розрахунку на одиницю національного доходу країна витрачала величезну частку власних ресурсів, звідси виникав дефіцит ресурсів при великих обсягах їх виробництва, що змушувало виділяти все нові кошти для нарощування сировинної і паливно-енергетичної бази. Змінити характер суспільних відносин, активізувати творчі ресурси суспільства, по-новому налагодити виробничо-господарський механізм — ось що стало головною метою перебудови.

Офіційними завданнями цього періоду реформ були проголошені наступні [2]:

— залучити мільйони громадян у управління країною;

— відкрити максимальний простір процесам саморегулювання в управлінні суспільством, створити умови для повного розвитку ініціативи громадян у представницьких органах влади, громадських організаціях і трудових колективах;

— налагодити механізм вільного формування та виявлення інтересів всіх соціальних груп, їх узгодження і реалізації у внутрішній і зовнішній політиці держави;

— радикально зміцнити законність, щоб виключити можливість узурпації влади, забезпечити надійні гарантії захисту конституційних прав і свобод громадян, а також виконання ними обов'язків по відношенню до суспільства і держави;

— вирішити продовольчу проблему на основі розкрячення сільськогосподарського товаровиробника, впровадження орендних та інших прогресивних форм організації та стимулювання праці; зацікавленості людей, налагодження роботи орендних і підрядних колективів.

У ході вирішення поставлених задач були виявлені такі проблеми, які не дозволили говорити про цю реформу як про факт. Основною визнаною помилкою періоду реформ була відсутність плану реформування народного господарства. Та обставина, що реформа почалася без чітко визначеного і заздалегідь узгодженого плану, без вироблених уявлень про те, які етапи, терміни повинні витримуватися і які результати повинні бути отримані, говорить про недостатню наукову опрацьованість проблеми і про виявлений суб'єктивізм у її проведенні.

До серйозних прорахунків у ході реалізації реформ можна віднести часті і непередумані реорганізації агропромислових органів, створення замість органів управління АПК добровільних об'єднань колгоспів і радгоспів, спільних служб і органів управління. У результаті цього була серйозно підірвана загальна керованість галуззю в

цілому і ослаблені антикризові моменти виробничої діяльності [3].

Реформи, що носили кабінетний характер, не були підтримані більшістю населення країни. Таким чином, досвід проведення реформ вісімдесятих років показав ряд таких недоліків, не врахованих і не виправлених своєчасно, які нівелювали можливість консолідації населення навколо їх основних ідей і залишили самих реформаторів без необхідної підтримки. Саме в цей період сформувався непосильний для наступних виплат зовнішній борг держави. Не було створено необхідних для подальшого підйому сільськогосподарського виробництва правових, економічних і податкових умов. Це багато в чому забезпечило визрівання наступного історичного етапу, який в роботах провідних вчених-аграріїв називається не інакше як періодом розвалу і катастрофою в економіці.

Серйозні спроби розкрити сутність проведених реформ і передбачити їх наслідки були зроблені рядом найбільших учених-аграріїв. Вони відразу визначили напрями реформ як помилкові, здатні призвести країну до катастрофи. Цими вченими процеси, що відбувалися в АПК, були названі руйнівними, які тягли село в катастрофічну яму, не залишаючи надії коли-небудь з неї вибратися.

Від початку і до кінця наступного етапу реформування проводилося за суворим, заздалегідь узгодженим планом повного розвалу, авторами якого були найбільші аналітики західних спецслужб і Міжнародного Валютного Фонду.

Продаж експортованих ресурсів не за національну валюту, а за іноземну, плюс до цього нові борги — це й була одна з причин гіперінфляції першого з етапів розвалу і подальшого зубожіння населення країни.

Штучно створюючи бар'єри для експорту українських промислових і сільськогосподарських товарів, вводячи відверту практику подвійних стандартів, країни-кредитори поставили Україну в явно не вигідне для неї становище в області фінансів [4].

Приватизація, що розумілася її авторами як політична акція з відстрочення раніше взятих кредитів, відкривала необмежений доступ до нових безконтрольних кредитів і була проведена блискучо, без жодного обговорення в суспільстві, без урахування думки вчених і фахівців у цій галузі, підкоряючись логіці повного розвалу і економічного поневолення країни.

З моменту лібералізації цін починається різке зниження чисельності населення країни. На зміну дефіцитності товарів приходить їх недоступність. Диспаритет цін, що спостерігався і раніше, на продукцію сільськогосподарського виробництва та сільськогосподарського машинобудування, стає справжнім національним лихом, що закриває будь-яку можливість відновлення техніки в сільському господарстві, та відкриває шлях до деградації всього АПК країни.

На вітчизняне селянство продовжують тиснути низькі закупівельні ціни на основну сільськогосподарську продукцію, відбувається справжня катастрофа економіки, вчені та фахівці в повний

голос говорять про розвал промисловості та аграрного сектору.

Різке зменшення внесення в ґрунт необхідних мінеральних добрив призводить до зниження врожайності сільськогосподарських культур, зростання собівартості одиниці продукції, зниження прибутковості сільськогосподарських підприємств. Втрачається відтворювальна здатність ґрунту, безперервно знижується його родючість [5].

Ученими-аграріями був правильно спрогнозований хід подій. На жаль, пропозиції учених не були взяті до уваги. Процес реформування став об'єктом комплексного дослідження українських економістів. Основна увага приділялась інституційним аспектам становлення ринкового механізму функціонування національної економіки.

У результаті наукового пошуку вдалося дати оцінку багатьом економічним тенденціям, виявити найбільш небезпечні сфери руйнування ресурсного потенціалу держави. Небезпечною тенденцією стають дії влади з продажу ресурсного потенціалу держави, що спричинили підпорядкування всієї національної економіки процесу переміщення національних багатств у вигляді сировини за території країни. Для цього будуються численні термінали, транспортні шляхи, трубопроводи. Ця ідея стає стрижневою і перетворюється на своєрідну установку, яка максимально ефективно реалізується на практиці.

Стабілізація і подальший стійкий розвиток АПК можливі лише за умови, що вдосконалення організаційно-економічних відносин супроводжується прогресивними змінами в техніці і технології виробництва. При цьому необхідна комплексна реалізація досягнень науки і передової практики. Окремі рішення, якими б революційними вони не були, потрібного результату не дадуть. У зв'язку з цим необхідне забезпечення інноваційної зв'язаності науково-технічного прогресу і аграрних реформ. Це означає, що управління науково-технічним прогресом і зміст аграрних реформ у своїй взаємодії повинні сприяти освоєнню досконаліших методів виробництва, а не стримувати його, як це відбувається в даний час [1].

Питання про природу кризи, що охопила Україну, все ще залишається не з'ясованим. Традиційно криза в економіці розвинених країн розглядається як якийсь етап оновлення виробництва. Західні учені ретельно відстежують кожен відсоток падіння виробництва, розробляють і пропонують урядам своїх країн рекомендації про те, як раціонально використовувати робочу силу, що вивільняється, як зберегти і примножити потужності, що простоюють під час економічної кризи.

Кожна економічна криза є очікуваною, вона прогнозується вченими заздалегідь, ретельно відстежується при настанні найперших кризових проявів. У результаті науково-дослідницької роботи з питань економічних криз стала рядовою практикою. Кожна криза призводить до перебудови виробництва, підвищення його ефективності, переходу від матеріаломісткої до наукоємкої продукції.

Саме в період економічних криз проходить освоєння нових технологій, що породжує потребу в наукових кадрах. З цією метою відбувається "викачування мізків" з інших країн світу і в цей час особливо затребувані новітні технології. Виявлена закономірність: чим більше наукоємку продукцію почне випускати фірма або галузь виробництва, тим більшим буде проміжок до наступної кризи.

У країнах Заходу в період економічних криз є видимою тенденція до перенавчання своїх працівників, підвищення, завдяки цьому процесу, загального творчого потенціалу трудових ресурсів.

Та криза, яку зараз переживає економіка України, має з економічними кризами розвинених країн лише формальну схожість. Вони дійсно позначаються на показниках економіки і впливають на рівень життя більшості населення країни. На цьому схожість закінчується і починаються відмінності.

Сучасну кризу в Україні деякі учені називають системною кризою, оскільки вона була породжена неефективною державною і ідеологічною системою, що існувала раніше, і розвал цієї системи автоматично спричинив системну кризу в економіці країни. Як доказ цьому наводять вислови про те, що при скасуванні кріпосного права спостерігалися схожі тенденції — зупинилися заводи по виплавці чавуну, збільшилася частка селянства, яка не мала навиків ведення сільськогосподарського виробництва.

ВИСНОВОК

Усвідомлюючи всю глибину і небезпеку сучасної кризи, в якій знаходиться сучасна Україна, слід зрозуміти і необхідність вироблення узгоджених заходів по виходу з цієї кризи і розробки системи заходів щодо недопущення подібного роду явищ надалі. Базисом для вироблення системи антикризових заходів в АПК України покликані стати роботи провідних учених-аграріїв, що створили за ці роки солідний задел в системі антикризових знань і що не втратили правильного бачення пріоритетів розвитку сільськогосподарської галузі.

Література:

1. Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК. — К.: Наука. — 2001. — Ч. 2. — С. 252—253.
2. Аграрна освіта і наука на початку третього тисячоліття / Матер. міжнар. наук.- практ. конф. — Львів. — 2001. — Т. 2. — С. 330.
3. Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного виробництва / Месель-Веселяк В.Я. — К.: Ін-т аграрної економіки УААН. — 1999.
4. Проблеми трансформації організаційно-правової структури сільського господарства // Проблеми формування ринкової економіки. Спеціальний випуск. Реструктуризація аграрних підприємств і земельна реформа: стан, проблеми, перспективи. Міжвідомчий науковий збірник. — Київ, 2000. — С. 327—329.
5. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) / За ред. П.Т. Саблука. — Київ, 2000. — 555 с.
Стаття надійшла до редакції 19.11.2012 р.